

9. Жыцця адвечны лад : Беларускія народныя прыкметы і павер'і : у 3 кн. / уклад. У. Васілевіч. – Мінск : Маст. літ., 1998. – Кн. 2. – С. 410.
10. Камні и валуны Беларусі [Электронны ресурс] / Фотээнцыклапедыі Беларусі. – Режим доступа : <http://www.fotobel.by/valuny-belarusi/>. – Дата доступа : 12.02.2017.
11. Каплич, В. М. Основы пчеловодства : учеб. пособие / В. М. Каплич [и др.] ; под ред. В. М. Каплича. – Минск : БГТУ, 2009. – С. 235–245.
12. Проблемы и направления развития пчеловодства в Белоруссии [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://roypchel.ru/pchelovodstvo/v-belorussii.html#h2_1. – Дата доступа: 15.01.2017.
13. Зямная дарога ў вырай. Беларускія народныя прыкметы і павер'і : у 3 кн. / уклад. У. Васілевіч. – Мінск : Маст. літ., 1999. – Кн. 3. – 654 с.
14. Болота Беларусі [Электронны ресурс] // Фотээнцыклапедыі Беларусі. – Режим доступа : <http://www.fotobel.by/foto-belorusskoj-prirody/bolota-belarusi/>. – Дата доступа : 12.02.2017.

Т. І. Голикава, І. В. Владыка (Мінск)

БЕЛАРУСКІЯ РЭАЛІІ Ў КАНТЭКСЦЕ МІЖКУЛЬТУРНЫХ КАНТАКТАЎ:
НАЙМЕННІ ТУРЫСТЫЧНЫХ АБ'ЕКТАЎ
У АНГЛАМОЎНЫМ ДАВЕДНІКУ «BELARUS»

У апошнія гады ў Беларусі вялікая ўвага надаецца пытанню развіцця міжнароднага турызму і пазітыўнага іміджу краіны за мяжой. Адзін з аспектаў гэтага пытання – стварэнне разнастайнай турыстычнай прадукцыі (мапаў, тэкстаў экскурсій, турыстычных дапаможнікаў) на замежных мовах, а перадусім на англійскай мове. Адною з актуальных праблем, якія паўстаюць перад іх стваральнікамі, з'яўляецца перадача сродкамі замежных моў беларускіх рэалій.

Як вядома, рэаліі (або рэаліі-з'явы) – гэта культурна-спецыфічная інфармацыя пра прадметы, паняцці ці з'явы, уласцівыя жыццю (быту, культуры, гісторыі) пэўнай этнакультурнай супольнасці і незнаёмыя практычнаму вопыту іншых этнакультурных супольнасцей. У цэнтры нашай увагі – рэаліі-словы, гэта значыць моўныя сродкі абзначэння рэалій-з'яў (словы, словазлучэнні і сказы), інакш кажучы, моўныя носбіты нацыянальных і гістарычных своеасаблівасцей ці каларыту.

Асаблівасці перадачы беларускіх рэалій прааналізаваны намі на прыкладзе даведніка «Belarus» брытанскага выдавецтва «The Bradt Travel Guides», вядомага як першы замежны турыстычны даведнік на англійскай мове, прысвечаны Беларусі. Ён утрымлівае практычную інфармацыю, а таксама шматбакова раскрывае турыстычны патэнцыял усіх шасці абласцей краіны [1]. Па словах аўтара Найджэла Робертса (Nigel Roberts), які з 2001 г. штогод наведвае Беларусь і імкнецца расказаць пра яе найбольш праўдзіва, каб «стварыць своеасаблівы мост паміж заходнімі чытачамі і турыстычнай інфра-

структурай Беларусі» [1]. Сёння існуюць тры выданні даведніка – 2008, 2011 і 2015 гг. Заўважым, што першыя два выданні былі перакладзены на французскую, італьянскую, польскую і рускія мовы [Там жа], што робіць яшчэ больш актуальным пытанне аб дакладнасці перадачы беларускіх рэалій на замежную мову.

На 248 старонках даведніка намі былі выбраны больш за 1 800 беларускіх рэалій, прадстаўленых 5 300 моўнымі адзінкамі (слоў, словазлучэнняў і выказаў). Для аналізу іх перадачы мы спыніліся на назвах турыстычных аб'ектаў (ТА), да якіх мы залічылі помнікі архітэктуры, адметныя мясціны, рэлігійныя пабудовы, мемарыялы, музеі, тэатры, культурныя і спартыўныя аб'екты. Гэты падклас рэалій зацікавіў нас складанай структурай моўных адзінак, якія часта ўключаюць у сябе як родавыя словы, так і ўласныя імёны (ІУ): назвы (*стадыён «Дынама»*), імёны і прозвішчы (*помнік Марку Шагалу*), агіонімы (*царква св. Ілі*), а таксама прыметнікі, утвораныя ад тапонімаў, якія паказваюць на месцазнаходжанне аб'екта (*Мірскі замак*), што дазваляе нам закрануць і праблему перадачы ІУ як этнакультурных рэалій.

У выніку нашага аналізу выяўлены наступныя асаблівасці перадачы беларускіх рэалій.

1. ТА могуць мець у арыгінале некалькі варыянтаў назваў: афіцыйна-дзелавыя, нейтральныя і гутарковыя (напр., *Каложская царква святых Барыса і Глеба*, *Каложская Барысаглебская царква*, *Каложжа*), поўныя і скарачаныя варыянты (напр., *Парк культуры і адпачынку імя Чалюскінцаў*, *Парк Чалюскінцаў*), або некалькі раўназначных варыянтаў (напр., «*Мінскія вароты*», «*Вароты Мінска*», «*Вароты горада*»), што стварае перад перакладчыкам сітуацыю выбару.

2. У кожнай чацвёртай рэаліі аўтар даведніка ўжываў ад 2 да 5 варыянтаў яе перадачы ў мове перакладу (МП), што выклікана кантэкстуальнай неабходнасцю ўтварэння сінанімічных форм. Напрыклад, згадваючы *Замкавую гару ў Навагрудку*, пасля апісальнага перакладу 'a hill, on which the ruins of the 14th-century castle stand' [2, p. 141] аўтар выкарыстоўвае генералізацыю 'the hill' [Там жа], 'the bluff' [Там жа] і калькаванне рэаліі 'the castle hill' [Там жа] для эканоміі сродкаў пры далейшым апавяданні пра гэты аб'ект. Але часта варыятыўнасць перадачы ТА можна растлумачыць непаслядоўнасцю аўтара, які сутыкнуўся са складанай назвай. Напрыклад, *Парк Гомельскага палаца-паркавага ансамбля Румянцавых-Паскевічаў* (раней – *Парк імя Аляксандра Васільевіча Луначарскага*, а сёння – *Парк культуры і адпачынку*) атрымаў тры варыянты перадачы ў даведніку: 'the gardens of Rumantsev's Palace in Gomel' [Там жа, p. II]; 'the Rumyantsev-Paskevich Park' [Там жа, p. 220, 225], Lunacharsky Park [Там жа, p. 227] – без тлумачэння пра тое, што гэта адзін і той жа аб'ект, што прыводзіць да скажэння інфармацыі пра яго.

3. Складаная структура найменняў ТА прыводзіць да спалучэння некалькіх прыёмаў перадачы рэалій, якія мы ўмоўна падзялілі на самастойныя (калькаванне, функцыянальны аналаг, генералізацыю, апісанне, тлумачэнне і метанімію) і дапаможныя.

а) самы распаўсюджаны з самастойных прыёмаў – калькаванне ($\approx 70\%$), які дазваляе захаваць унутраную форму, а значыць і пазнавальнасць назвы на мове арыгінала (МА) для замежнага турыста. Амаль кожны другі выпадак калькавання суправаджаецца дапаможным прыёмам перастаноўкі кампанентаў, як таго патрабуе сінтаксічная сістэма МП, дзе родавае слова ўжываецца пасля слоў, якія яго характарызуюць, напр. – *Парк Горкага* ‘Gorky Park’ [2, р. 110]. Але *кінатэатр «Беларусь»* аўтар даведніка перадаў як ‘Cinema Belarus’, прыняўшы родавае слова за частку назвы: *The newest movie theatre in Minsk is called Cinema Belarus* [Там жа, р. 85];

б) каля 5 % усіх варыянтаў перадачы рэалій – гэта выпадкі паралельнага ўжывання 2–3 самастойных прыёмаў перадачы рэалій, напрыклад, для згадкі пра *Камянецкую Вежу* або «*Белую вежу*», Н. Робертс ужывае адначасова 3 прыёмы перадачы: транслітарацыю, калькаванне і апісанне ‘Byelaya Vyezha’, ‘White Tower’, ‘a cylindrical tower’ [Там жа, р. 169]. Варта ўвагі перадача назвы *Благовешчанскай (Благовещенская – рус.) царквы ў Віцебску* ‘Blagovezhenskaya Annunciation Church’ [Там жа, р. 192], дзе ўнутры аднаго варыянта перадачы – два прыёмы: транслітарацыя і калькаванне;

в) да дапаможных прыёмаў можна аднесці прыёмы перадачы ІУ, якія часта з’яўляюцца кампанентамі рэалій, такія як *транслітарацыя, транспазіцыя, традыцыйная перадача і прамы графічны перанос*.

Самым распаўсюджаным з іх можна адзначыць т р а н с л і т а р а ц ы ю (57 %). Заўважым, што толькі ў 5 % перадача адбылася адназначна з беларускай мовы і ў 52 % – адназначна з рускай (у 16 % выпадкаў перадача ІУ лацініцай на абедзвюх мовах супадала, напрыклад *Брест/Брэст* ‘Brest’ [Там жа, р. IV], *Мир/Мір* ‘Mir’ [Там жа, р. 137]).

На нашу думку, мэтазгодна прытрымлівацца прынцыпу прыярытэту беларускай мовы пры выбары МА для перадачы рэалій, у першую чаргу тапонімаў, гідронімаў і антрапонімаў, каб не парушаць прынцыпу нацыянальна-моўнай прыналежнасці імён уласных [3, с. 155] і захаваць іх нацыянальна-культурны каларыт.

У выпадку з імёнамі гістарычных асоб, якіх лічаць «сваімі» некалькі народаў (напр. князь *Вітаўт* ‘Vitaūt’ (бел.) і ‘Vitautas’ (літ.); *Адам Міцкевіч* ‘Mitskevich/Mickievič’ (бел.) і ‘Mickiewicz’ (пол.)), мяркуем, што у тэкстах, прысвечаных менавіта Беларусі, больш правільна было б ужываць беларускі варыянт транскрыпцыі імені па аналогіі з назвамі рэк, якія працякаюць па тэрыторыі некалькіх краін.

Варта адзначыць беларускія назвы геаграфічных аб’ектаў, якія знаходзяцца па-за межамі Беларусі. Мяркуем, што ў асобных выпадках магчыма ўжываць старажытную беларускую назву з яе сучасным варыянтам і тлумачэннем у дужках: *Вільня* (сучасны Вільнюс, сталіца старажытнай Літвы), *Vilnia* (now Vilnius, the ancient capital of Grand Duchy of Lithuania), што сустракаецца ў Н. Робертса: ‘the commonwealth’s capital Vilno (now Vilnius)’ [2, р. 165].

Пры наяўнасці розных алгарытмаў для перадачы беларускіх тэкстаў лацініцай мы прапануем кіравацца рэкамендацыямі ААН [4] аб выкарыстанні «Інструкцыі па транслітарацыі географічных назваў Рэспублікі Беларусь літарамі лацінскага алфавіту» ўзору 2000 г. [5].

Вяртаючыся да аналізу перадачы назваў ТА ў прыкладзе з *Барысаглебскай (Каложскай) царквой*, аўтар перадаў імя аднаго святога з рускай мовы ‘St Boris’ – (з беларускай было б ‘Barys’), а другога – з беларускай ‘St Hleb’ – (з рускай было б ‘Gleb’). Заўважым, што для імён святых, агульных для хрысціян усяго свету, неабходна ўжываць прыём транспазіцыі.

Паказальна, што *царква Іллінская ў Бешанковічах* перадаецца як ‘Church of St Elias’, а *Іллінская царква ў Оршы*, на той жа старонцы – як ‘Church of St Illy’ [2, р. 203]. Адзін жа з кампанентаў імені рускага святога *Аляксандра Неўскага* перададзены прыёмам транспазіцыі ‘Alexander Nevsky’ [Там жа, р. 192], чаго не патрабуе паходжанне святога. Адзначым, што прыём транспазіцыі двойчы быў ужыты і для перадачы імені паэта *Максіма Багдановіча* ‘Maxim Bogdanovich’ [Там жа, р. 109, 176];

г) улічваючы шматканфесійную спадчыну Беларусі, для перадачы назваў рэлігійных пабудоў трэба ўжываць прыём дабаўлення для абазначэння прыналежнасці да хрысціянскай канфесіі. Так, для абазначэння каталіцкай канфесіі Н. Робертс выкарыстоўваў адпаведнае слова *Catholic* у 80 % як ‘Roman Catholic’ і аднойчы як ‘Polish Roman Catholic’, каб адзначыць адметнасць стылю. (Гаворка ішла пра *Фарны касцёл у Нясвіжы* [Там жа, р. 139].) Для абазначэння праваслаўнай царквы ўжывалася слова ‘Orthodox’ (аднойчы як ‘eastern Orthodox’, магчыма, з-за стылю ТА, для пратэстанцкіх рэлігійных аб’ектаў – ‘Lutheran’, ‘Calvinist’ і ‘Reformist’. Але ў выпадку з былым пратэстанцкім збудаваннем у Заслаўі дабаўленне ‘Reformist’ было ўжыта некарэктна ‘the Reformist Saviour and Transfiguration Church’ [Там жа, р. 142], бо цяпер гэта праваслаўная царква.

Мэтазгодна ўказваць прыналежнасць да манаскага ордэна, што дазваляе апусціць абазначэнне канфесіі (напр., *касцёл каталіцкага ордэна дамініканцаў* (ці *дамініканскі касцёл*) у в. *Княжыцы*) ‘a Dominican church built in 1681 in the village of Knyazhytsy’ [Там жа, р. 215].

4. Пры перадачы назваў рэлігійных будынкаў у беларускай мове могуць ужывацца дзве сінтаксічныя мадэлі:

а) *царква/касцёл/сабор/манастыр/кляштар* + назоўнік(і)/ІУ у Р. скл. (*царква святых Барыса і Глеба*);

б) прыметнік (утвораны ад назоўніка(ў)/ІУ з мадэлі 1) + *царква* (і г. д.) (*Барысаглебская царква*).

Часта назва храма можа выражацца паводле абедзвюх мадэляў: *царква святога Мікалая і Свята-Мікалаеўская царква*, але ў пэўных выпадках гэта складана ажыццявіць (толькі *касцёл Адшукання Святога Крыжа*, але *Крыжаўздзвіжанская царква*). На англійскай мове назвы храмаў таксама можна перадаць згодна з дзвюма мадэлямі:

а) *church/cathedral/monastery/cloister* + *of* + N (noun group) (*Cathedral of Sts Peter and Paul*) [Там жа, р. 229];

б) N (noun group) + *church* (etc.) (*Assumption Church*) [Там жа, р. 215].

У даведніку «Belarus» выкарыстоўвалася пераважна першая мадэль (70 % выпадкаў).

5. Назвы храмаў, дзе ёсць імёны двух святых, перадаюцца ў даведніку паводле трох мадэляў:

а) *Sts + N + and + N* (*Cathedral of Sts Peter & Paul*) [2, p. 225];

б) *St + N + and + St + N* (*Kolozhskaya Church of St Boris and St Hleb*) [Там жа, p. 181];

в) *St + N + and + N* (*Church of St Simeon and Helena*) [Там жа, p. 110].

Найбольш карэктнай з іх нам падаецца самая частотная мадэль 2.

6. Трэба заўважыць, што адпаведна з камунікатыўным заданнем тэксту даведніка і яго будучым рэцыпіентам, аўтар актыўна карыстаецца эксплікатыўнымі прыёмамі перадачы рэалій. Можна вызначыць два дапаможныя прыёмы перадачы рэалій – элемент анісання (ужыванне дэскрыптыўнага прыметніка) (напр. *the brick-built Orthodox Church of the Resurrection*) [Там жа, p. 185], а таксама элемент тлумачэння (каментар, які ўваходзіць у структуру рэаліі і не можа быць апушчаны) (напр. *Капліца-пахавальня Паскевічаў – ‘Mausoleum in the gardens of Rumantsev’s Palace in Gomel’*) [Там жа, p. II].

Такім чынам, можна зрабіць вывад, што на сённяшні момант ні замежнаму, ні айчыннаму перакладчыку немагчыма прытрымлівацца паслядоўнасці і абгрунтаванасці пры перадачы беларускіх рэалій на англійскую мову, бо дагэтуль яшчэ не існуе дастаткова поўнага слоўніка для пары моў беларуская-англійская, у якім былі б замацаваныя формы перадачы беларускіх рэалій. Для паспяховага развіцця міжнароднага турызму ў Рэспубліцы Беларусь было б карысна распрацаваць беларуска-англійскі слоўнік турыстычных (краізнаўчых) рэалій, які б уніфіцыраваў перадачу беларускіх рэалій з улікам інтралінгвістычных фактараў – фанетычных, лексічных і граматычных адметнасцей беларускай мовы, а таксама экстралінгвістычных, звязаных са складанай гісторыяй беларускага народу, білінгвізму, наяўнасці розных алгарытмаў для перадачы беларускіх тэкстаў лацініцай, што тлумачыцца гістарычнай і культуралагічнай спецыфікай айчынных рэалій.

ЛІТАРАТУРА

1. *Робертс, Н.* Автор англаязычнага путеводителя по Беларуси: приезжайте сюда с открытым сердцем и без стереотипов : беседа с автором путеводителя «Belarus» Н. Робертсом [Электронный ресурс] / Н. Робертс ; беседовал А. Лычавко // Интернет-портал TUT.BY. – Минск, 2015. – Режим доступа : <http://news.tut.by/society/309486.html>. – Дата доступа : 19.10.2015.
2. *Roberts, N.* Belarus / N. Roberts. – Chalfont St. Peter ; Guilford : Bradt Travel Guides, The Globe Pequot Press, 2011. – 248 p.
3. *Ермолович, Д. И.* Имена собственные: теория и практика межъязыковой передачи : учеб. пособие для вузов / Д. И. Ермолович. – М. : Валент, 2005. – 416 с.

4. Romanization of Belarusian geographical names: Resolution X/6 (2012) of Working Group on Romanization Systems of United Nations Group of Experts on Geographical Names (UNGEGN) [Electronic resource] – N. Y., 2012. – Mode of access : http://www.eki.ee/wgrs/res/res_10_6.htm. – Date of access : 14.04.2016.

5. Инструкция по транслитерации географических названий Республики Беларусь буквами латинского алфавита (сфера действия общеобязательная) [Электронный ресурс] : Постановление Государственного комитета по земельным ресурсам, геодезии и картографии Республики Беларусь, 23 ноября 2000 г. № 15 // Беларуская палічка : беларуская электронная бібліятэка. – Мінск, 2016. – Рэжым доступу : http://knihi.com/storage/Translitaracyja_hieahraficnych_nazvau.html. – Дата доступу : 14.04.2016.

Т. Г. Гуцева (Минск)

НЕОБХОДИМОСТЬ КОМПАРАТИВИСТСКОГО ИЗУЧЕНИЯ РЕЛИГИЙ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛЬНОГО МИРА

В условиях современных реалий все острее ставится вопрос о готовности людей к жизни в новых условиях, и все более важными становятся вопросы формирования межкультурной компетентности, то есть развития определенных знаний, умений и навыков, позволяющих эффективно контактировать представителям разных культур. Обострилась необходимость отойти от сугубого академизма и максимально усилить практический аспект в преподавании гуманитарного знания, в том числе и религиоведения, знания не как самоцели, а знания как инструмента для ориентации в жизни и работе современного специалиста, востребованного на рынке.

В современных мультикультурных и мультирелигиозных обществах все более актуальной задачей становится гармонизация этноконфессиональных отношений посредством изучения верований других традиций и развития взаимопонимания, доверия и уважения. Как отмечает К. Армстронг: «Религия снова стала той внушительной силой, с которой пришлось считаться любым властям... и, без сомнения, будет играть важную роль во внутренней и внешней политике будущего».

В рамках цивилизационного подхода религия оценивается в качестве одного из главных системообразующих элементов цивилизации, под которой понимается культурная преемственность и духовное единство человечества, являющееся высшим результатом исторического развития. Религиоведение, являясь комплексной дисциплиной, использует самые разнообразные методы познания. Изучение религии находилось в русле общего интереса к культуре, расширяло знания европейцев об иных культурах, человеческой истории в целом.